

Blikk for virkelighet

Eksempler og kasus som kommunikative former i

Le Mercure galant (1672)

on and similar papers at core.ac.uk

provided by Novus - Onli

Ellen Krefting

IFIKK, UiO

ellen.krefting@ifikk.uio.no

Keywords:

example,
case,
public sphere,
17th century,
modern,
periodicals

Abstract

Le Mercure galant, launched in 1672 and appearing monthly in Paris from 1678, is one of the earliest literary periodicals in Europe. Despite its broad and eager readership, and the longevity of this manifold journalistic phenomenon, the periodical has received surprisingly little attention in research on the early formation of a modern “public sphere” following and revising Habermas’ groundbreaking study from 1962. This paper examines how *Le Mercure galant* managed to engage readers of both sexes from all over France in a public debate about private and trivial matters, about love and marriage, education and fashion, moral principles and appropriate conduct. It traces the important rhetorical forms and communicative strategies used, with a special focus on the editor’s presentation of so called “veritable stories” (*histoires véritables*) from the everyday world. The paper highlights the didactic functions of these stories, based on the age old rhetoric of examples. But it also demonstrates how certain stories are presented as cases, with dilemmas to be solved by the readers, in a way that is connected to the (juridical, theological and literary) practice of casuistry. The play with dilemmas opened a secular, public room for discussions – which adds to the “modernity” of a periodical that already from its start was associated with everything “modern”.

Hvilken betydning kan språk og litterære selskapsleker ha for moralske normer og sosial virkelighet? Kan man skille eksemplrets retoriske funksjon fra kasusets, og hvilken rolle spiller disse i kommunikativ praksis? Denne artikkelen undersøker noen bestemte litterær-journalistiske former og kommunikative strategier i et av de aller første ikke-spesialiserte tidsskriftene i Europa, nemlig det franske *Le Mercure galant* som utkom første gang i Paris i 1672. Den vil vise hvordan de såkalte ”historiene fra virkeligheten” i tidsskriftet trekker veksler på den gamle eksempelreto-

rikkens former og funksjoner. Men den vil også vise hvordan eksemplene omdannes til kasus, hvordan den didaktiske eksempelretorikken utfordres gjennom en kasuistisk praksis, for å engasjere større lesergrupper. Mens eksempler kan defineres som narrative enheter som tjener til å konkretisere, illustrere og støtte en abstrakt regel eller allmenn norm (jf. aristotelisk retorikk), så er det karakteriske for en case som narrativ enhet, at den framstiller et sakskompleks der det ikke er åpenbart hvilke regler og normer som illustreres og impliseres. Et kasus impliserer snarere et dilemma, et

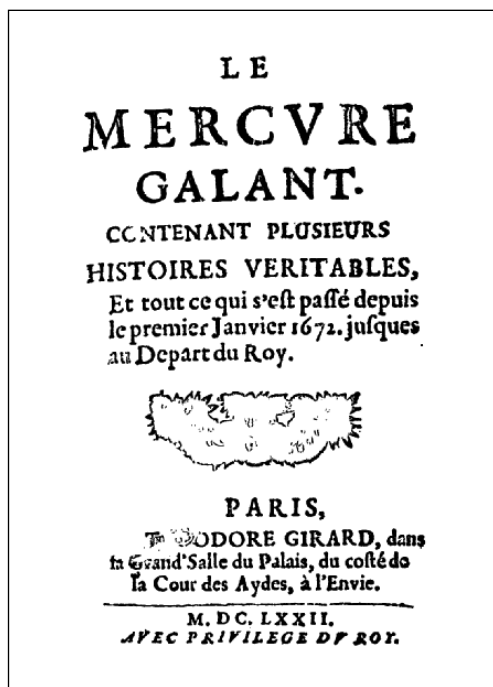
spørsmål. Vi skal se at det nettopp er en åpen og lekende bruk av kasuistikkens spørsmål og svar-logikk som gjør leserne av *Le Mercure galant* til et aktivt publikum.

Hovedargumentet i artikkelen er at dette tidligmoderne tidsskriftets lekende omgang med retoriske, argumentative former som eksemplet og casen muliggjorde en ny form for sosial og sekulær diskurs. Den måten som tilsynelatende uskyldige hverdagshistorier og hverdagsdilemmaer ble utnyttet for å engasjere lesere, dannet utgangspunkt for en relativt åpen diskusjon om nye og gamle, passende og upassende moralske normer og standarder på hverdagslivets område. Ved hjelp av lekende, litterære former ble leserne bedt opp til diskusjon og stillingstagen, de ble invitert til å dele sine erfaringer og resonneringer, noe som muliggjorde nye perspektiver på tildels sosialt avgrensede og til dels

lukkede og fastlåste sosiale og moralske mønstre. Samtidig bidro diskusjonen av hverdagslivets dilemmaer selv til konsolideringen av tidsskriftmediet som en av de viktigste innenfor en ny offentlig sfære.

Privatliv og offentlighet

Det er knapt mulig å overdrive tidsskriftenes rolle i dannelsen av en moderne offentlighetskultur i Europa, særlig i Frankrike og England fra slutten av 1600-tallet. Karakteristisk for denne moderne offentlighetskulturen, slik den er blitt definert gjennom arbeidene til en lang rekke historikere og teoretikere de siste 30–40 årene, er at den vokste ut av en ny, hovedsakelig borgerlig, privatsfære, uavhengig av statlig kontroll og innflytelse.¹ Det var altså privatlivet som dannet utgangspunkt for utviklingen av de åpne arenaene for sosial interaksjon og kritisk diskusjon som skulle bli så viktige for den moderne offentligheten som demokratisk institusjon. En del medier for offentlig resonnement ble til gjennom privatpersoners behov for informasjonsutveksling og nyhetssamkvem innenfor en tidlig-kapitalistisk økonomi (Habermas 2002:14). Diskusjonen innenfor den litterære offentlighetens medier derimot var forankret i en annen side av privatlivet, nemlig de private erfaringene som stammet fra den ”publikumsorienterte subjektiviteten i kjernefamiliens intimsfære” (Habermas 2002:26). Habermas selv synes å legge stor vekt på denne litterære offentligheten, som øvelsesfelt for offentlig resonnement og for ”selvforståelsen” og ”selvopplysningsprosessen” til de første aktørene på de nye offentlighetsarenaene. Men til tross for dette har forskningen etter Habermas vist påfallende liten interesse for nettopp den rollen de mest private og intime, altså de mest ”trivielle”, spørsmål-

Første nummer av *Le Mercure galant*

lene spilte allerede i den tidligmoderne tidsskriftoffentligheten. Den litterære offentlighetens individuelle resonnementer kretset nemlig ikke bare omkring vektige kulturframbringelser, som ved overgangen til 1700-tallet var blitt ”offentlig tilgjengelige: i lesesaler og i teatret, i museer og på konserter” (Habermas 2002:27). Den kretset også omkring den enkeltes personlige erfaringer og de nære ting, som kjærlighet, ekteskap, hverdagsmoral og barneoppdragelse. Når en kan si at de første tidsskriftene var arenaer der privatliv fikk offentlig relevans, der den enkeltes hverdagslige problemer ble løftet fram til noe som kunne være av allmenn interesse og diskuteres på et generelt plan, så var det altså i stor grad knyttet til disse mer trivielle sidene ved det vi kaller privatsfæren. At den borgerlige offentligheten ganske raskt ekskluderte og tabuiserte slike ”private” temaer, slik Joan Landes har vist (1992), kan forklare forskningens manglende blikk for dette aspektet ved offentlighetskulturens tidligste fase. Jeg vil imidlertid hevde at nettopp de trivielle temaene er avgjørende for forståelsen av framveksten av en moderne offentlighet, og for forståelsen av dilemmaene som fremdeles i dag er involvert i forsøk på å trekke denne offentlighetens grenser.²

Det franske tidsskriftet *Le Mercure galant* har blitt viet relativt liten oppmerksomhet i nyere presse- og offentlighetshistorie, kanskje nettopp av grunner som er angitt ovenfor.³ Det var dessuten en publikasjon som i kraft av å være talerør for Ludvig 14.s politikk og redskap for hans symbolske makt, lett kan sies å tilhøre det Habermas (2002:4ff) kalte den før-borgerlige ”representative offentlighetstypen”. Men i sin tematisering av den private intimsfærens trivialiteter ble dette tidsskriftet samtidig medium for en type diskusjon

mellom private enkeltindivider som synes å få utfolde seg relativt fritt i utkanten av den hoffbaserte, vertikale offentligheten på slutten av 1600-tallet. Denne artikkelen skal vise hvordan *Le Mercure galant* maktet å skape et interaktivt, horisontalt kommunikasjonsrom, som la teknologiske og formmessige premisser for at lesende privatpersoner fra ulike geografiske steder og ulike sosiale lag kunne bringes sammen i det Benedict Anderson (1996) har kalt for et samtidig, forestilt, diskuterende fellesskap. Jeg vil altså hevde at tidsskriftet var en viktig brikke i etableringen av et moderne, sosialt sammensatt, lesende og diskuterende publikum som selvbevisst gruppe. *Le Mercure galant* utnyttet bevisst den periodiske publikasjonsformens muligheter som formidlings- og diskusjonsarena for en relativt stor, åpen og abstrakt publikumsmasse.⁴ Vi skal se nærmere på hva slags publikasjon dette var, hvilke strategier den benyttet og hvordan nettopp bruk av hverdagsfortellinger som eksempler, og som grunnlag for kasuistiske dilemmasporsmål, ble viktige redskap for å engasjere leserne.

Le Mercure galant og ”historier fra virkeligheten”

”Boken” med tittelen *Le Mercure galant* ble lansert i Paris av forfatteren Donneau de Visé første gang i våren 1672, med solkongens privilegium.⁵ Fra 1678 utkom *Le Mercure galant* hver eneste måned nærmest uten opphold under samme tittel fram til 1720-tallet, med Visé som redaktør fram til han døde i 1710. I tillegg til å rapportere nyheter fra fronten, fra eneveldets politiske administrasjon og hofflivet, ble dette tidsskriftet kanskje det første forum for offentlig debatt mellom privatpersoner om alt fra musikk, litteratur og mote til spørsmål om ærlighet, kjærlighet

og barneoppdragelse. Tidsskriftets lange levetid tyder på at det var en kommersiell suksess, etter tidens målestokk. Visé greide å gjøre både politikk, litteratur, mote og hverdagslige problemer til nyheter, og tidsskriftet selv til en kulturell vare på et sterkt voksende bok- og nyhetsmarked (Vittu 1994). Med blandingen av politiske, vitenskapelige og litterære nyheter, personalia, anmeldelser, noveller og ”historier fra virkeligheten”, spørsmål og gåter, helseråd, moteannonser og leserbrev, er det fristende å kalle dette for et tidligmoderne ukeblad eller livsstilsmagasin. Eller dameblad (Vincent 2005). For det henvendte seg ikke minst til en sterkt voksende, kvinnelig lesergruppe i siste del av 1600-tallet.

Visé hadde fra første stund som formulert mål å skape et bredt og engasjert lesende publikum av begge kjønn, et publikum som ikke var begrenset til hoffet eller til salongene i Paris, men som eksplisitt også inkluderte ”provinsen” og franskle-sende miljøer i utlandet. Som vi skal se er det mange trekk som forankrer tidsskriftet innenfor den mondene parisiske salongkulturen, med dens litterære former, normer og dens lese- og skrivevaner. Tittelen – *Le Mercure galant* – knytter publikasjonen til en delvis adelig og delvis høyborgerlig kultur der ”galanteriet” fungerte som betegnelse både på en bestemt konversasjonsform, en litterær sjanger og en mer allmenn sosial norm (Viala 1997 og 2008, Denis 2001). Innenfor den galante kulturen spilte kvinnene en viktig og verdsatt rolle, ikke bare som salongvertinner og som iscenesettere av ”galant” litterær aktivitet innenfor selskapelige rammer, men også i kraft av å være forfattere, innenfor de såkalte litterære ”kortformene” som var på moten (med ulike typer vers, sanger og prosatekster) og innenfor roman- og novellesjangern. Formen til *Le Mercure galant* og

deler av innholdet står også åpenbart i forlengelsen av denne salongkulturen. Ved første øyekast er det kanskje heller ikke vesentlig forskjell mellom dette ”tidsskriftet” og de kollektive, årlige utgivelsene – *les Recueils* – som sprang ut av salongmiljøene og samlet årets produksjoner av varierende litterære art. Det som likevel gjorde *Le Mercure galant* til noe mer enn en ren salongaffære, var at redaktøren allerede fra første nummer henvendte seg til et bredere publikum. Modelleseren ble symbolsk framstilt som en ikke altfor lærd, men nysgjerrig borgerlig, gift kvinne, med geografisk tilholdssted i provinsen, slik det kommer til uttrykk gjennom den narrative rammen som følger tidsskriftet til langt inn på 1700-tallet; hvert eneste nummer iscenesettes som en korrespondanse mellom redaktøren og en fiktiv venninne bosatt ”i provinsen”.

Innenfor rammene av denne ”korrespondansen” eksperimenterte redaktøren med en rekke litterær-journalistiske former og kommunikasjonsstrategier. Flere av disse var knyttet til en sjanger som i tidsskriftet gikk under betegnelsen ”histoires véritables” – ”sanne historier” eller ”historier fra virkeligheten” (som er en sjangerbetegnelse som fremdeles brukes i norske blad- og nettmedier i dag). Den fulle tittelen på tidsskriftets aller første nummer var *Le Mercure galant contenant plusieurs histoires véritables et tout ce qui s'est passé depuis le premier janvier 1672 jusques au départ du Roi* (Den galante Merkur, som inneholder flere historier fra virkeligheten og alt det som har skjedd siden første januar 1672 og fram til kongens avreise), og den peker mot den sentrale rollen denne typen fortellinger skulle få. ”Paris er stort nok til å kunne forsyne meg med dem” skriver redaktøren for å presentere historiene til sin fiktive brevvenninne i første nummer, og fortsetter;

her foregår det daglig ganske bemerkelsesverdige ting, og de som har en smule øvelse i å betrakte verden og det sosiale livet, kommer ofte over ekstraordinære hendelser og er noen ganger selv vitne til dem til og med. Jeg er overbevist om at jeg nesten hver uke vil kunne sende Dem en ny historie. (MG jan. 1672:8–9).⁶

Historiene fra virkeligheten, som utgjorde tidsskriftet hovedinnhold i lange perioder, presenterte et mangfold av trivielle og hverdagslige hendelser og temaer. De skildret tildragelser som kunne bygge på redaktørens egne opplevelser og observasjoner eller på andres erfaringer som hadde kommet ham for øre. De første numrene synes å være fylt med stoff som redaktøren, Donneau de Visé, selv hadde ført i pennen. Selv om lite er signert, vet vi at han etter hvert også allierte seg med en hel rekke av andre etablerte skribenter, som den unge Bernard de Fontenelle, Charles Perrault, Thomas Corneille, i tillegg til kvinnelige forfattere som blant andre Mademoiselle de Scudéry, Cathérine Bernard og Mademoiselle L'Héritier. Flere av disse har nok også bidratt med "historier fra virkeligheten". Men det mest karakteristiske med tidsskriftets fokus på hverdagsfortellinger er hvordan det i stadig større grad oppfordres til bidrag og historier fra de gjengse leserne – altså fra publikum. Slik skulle de fleste "historiene fra virkeligheten" bygge på observasjoner som leserne selv hadde foretatt og berettet om fra sine respektive nærmiljøer. Resultatet er et vi kan lese om skikkelser og hendelser fra hele Frankrike og fra en rekke ulike miljøer; fra byens larmende gateliv, fra verkstedet eller fra klostermiljøet, fra borgerlig familiehverdag eller fra den mondene, selskapelige livss verden. Liksom forfatterne, er også skik-

kelsene og miljøene i historiene stort sett anonymisert.

Noen eksempler: Historien om "den lykkelige hyklerin" fra aprilutgaven av *Le Mercure galant* i 1677, forteller om en ung mann som greier å lure arven fra sin storebror, ved å få ham til å tro at han har gått i kloster. Storebroren vil følge sin lillebrors eksempel, og først idet storebroren avgir sitt klosterløfte avsløres bløffen, for sent. Fra småborgerlig miljø finner vi også i juliutgaven fra 1677 en historie om "enken og M. de la Forest" som viser hvordan en eksemplarisk dyd kan gå til grunne når en enke blir nødt til å benytte alle midler for å sikre seg økonomisk. De alvorlige problemene til enkestanden i perioden er i det hele tatt et tema som går igjen i historiene, som ofte framstiller dilemmaer knyttet til hvordan hun skal kunne sørge best mulig for barna. Historien om en "ung, vakker kvinne som ble enke i en alder av 20 år", som velger å prioritere omsorgen for barna framfor å hengi seg til det mondene og galante livet slik at hun kan finne seg en ny mann, er typisk. Historien konkluderer med at "den vakre enken ga for alltid avkall på ekteskapet" (MG, sept. 1689). Ekteskapet er kanskje det hyppigste temaet i historiene, både når det gjelder lavere og høyere samfunns lag. Mange av disse historiene handler om forholdet mellom ekteskap og kjærlighet, med titler som "Kvinnen som er forelsket i sin ektemann" fra april 1679, som understreker at "Det er så sjelden at kvinner har galante følelser for sine ektemenn at det som jeg skal fortelle dem her, vil kunne virke usannsynlig for Dem, selv om det er sant" (MG, april 1679:203).⁷

Merkelappen *histoire véritable* henviste ikke entydig til at historiene fra virkeligheten måtte være "sanne". Den ble brukt i samtiden om en rekke ulike typer fortellinger med det vi vil kalle "realistisk"

innhold (Rustin 1966). Betegnelse *histoire* var tvetydig, og henviste både til framstillingen av historiske fakta og til en type fiktiv fortelling. Felles for disse to var imidlertid at det som ble framstilt på en eller annen måte var bundet til en synlig, ytre virkelighet og knyttet til observasjonens og øyenvitneskildringens register. I sin *Dictionnaire* over det franske språk som ble utgitt første gang i 1690 skriver Antoine de Furétière at *histoire* betyr

beskrivelse, skildring av tingene slik de er, enten av hendelser slik de har foregått, eller slik de kunne ha foregått. Ordet kommer fra det greske *Historia*, som betegner *egen undersøkelse av forunderlige ting, et ønske om kunnskap*. Det betegner også framstillingen av ting som vi har vært øyenvitner til. For *Historien* betegner nettopp å ha kunnskap om, kjenne en ting som om man så den (Furétière, 1690).⁸

Det "virkelige" ved historiene i *Le Mercure galant* garanteres ofte med eksplisitt henvisning til øyenvitnet, til at det som det fortelles om, er noe som skribenten selv eller andre har sett – eller i det minste *kunne* ha vært vitne til i sine nære, samtidige omgivelser. Monique Vincent har vist hvordan mange av historiene i *Le Mercure galant* låner temaer og tablåer som finnes i samtidens noveller, ikke minst i de som Visé selv hadde utgitt under titlene *Nouvelles nouvelles* fra 1663, *L'amour échappé, ou les diverses manières d'aimer, contenues en quarante histoires, avec Le parlement d'amour* fra 1668 og *Les nouvelles galantes comiques et tragiques* fra 1669 (Vincent 2005). Ofte kunne historiene i tidsskriftet også bli omtalt som *une nouvelle*. Likevel er mangfoldet av miljøer, karakterer og detaljer som historiene i tids-

skriftet framstiller helt unike, mener Vincent (2005), fordi de danner en "stor freske, som er oppdragende og underholdende på en og samme gang".

Eksemplets form og funksjon

Det er liten tvil om at historiene fra virkeligheten, enten de var sanne eller fiktive, var knyttet til den "utilitaristiske poetikken" som dominerte på 1600-tallet, gjennom det doble siktemålet om å behage og belære. I likhet med fablene som også presenteres i *Le Mercure galant*, har historiene åpenbart didaktiske trekk. De munner ikke sjelden ut i mer generelle refleksjoner over samfunnet eller menneskenaturen. Ofte impliserer de et generelt psykologisk, moralsk eller menneskelig poeng, en mer eller mindre eksplisitt formulert maksime. Et interessant trekk er at denne maksimen i mange tilfeller kunne handle om blikket selv, om observasjonens feller og om "virkelighetens" ambivalens; flere av historiene illustrerer hvordan øyenvitnet og det umiddelbare blikket på verden og på selv de menneskene som står en nærmest kan bedras, hvordan noe kan gi seg ut for å være noe annet enn det egentlig er, slik det kommer til uttrykk for eksempel gjennom historien om den unge mannen som later som han går i kloster for å lure farsarven fra sin bror. Når historiene i *Le Mercure galant* kan sies å ha hatt didaktiske funksjoner, handlet det altså ikke bare om at de presenterte sannheten om menneskenaturen eller et moralsk ideal i en konkret og levende form som inviterte til lesernes umiddelbare identifikasjon. Historiene handlet vel så mye om å øve lesernes refleksive blikk og deres komplekse sosiale kompetanse i et samfunn i endring, der ikke minst gamle, føydale strukturer og normsystemer er under press.

Uansett; historiene fra virkeligheten i *Le Mercure galant* bygger tydelig på det vi litt generelt kan kalle for en eksempellogikk, der noe konkret, eller noe partikulært, tjener til å støtte et allment utsagn, en regel eller en sannhet. Siden Aristoteles' *Retorikk* har de retoriske, argumentative, pedagogiske og epistemologiske funksjonene til det narrative eksemplet (*paradeigma* hos Aristoteles) blitt framhevet, og i historiene som presenteres i *Le Mercure galant* gjenkjenner vi alle disse. For det første kan vi si at fortellingene påberoper seg en form for sannhet; en sannhet som ikke nødvendigvis handler om det referensielle forholdet til verden, men som dreier seg om en relasjon mellom noe universelt, et generelt utsagn, og noe partikulært, en enkelthendelse; altså eksemplet, som skal tjene til å støtte eller demonstrere det generelle utsagnet. Denne måten å framstille sannhet eller kunnskap på, narrativt snarere enn abstrakt, logisk, skulle også i *Le Mercure galant* tjene didaktiske formål, i henhold til den lange tradisjonen for eksempeltenkning og eksempelbruk i middelalderen som er kjent under navnet *exemplum*-tradisjonen (Lyons 1989). Som sjangerbetegnelse viser *exemplum* til korte, ofte en-episodiske fortellinger med moralsk og didaktisk innhold, som i middelalderen gjerne ble brukt i prekener og annen religiøs sammenheng. I Furétières *Dictionnaire* fra samme periode som tidsskriftet, framheves også den didaktiske funksjonen, der et eksempel defineres som "det som settes fram for at det skal etterliknes eller unngås". Eksemplet er didaktisk effektivt, fordi det er en "sammenlikning som hjelper en til å begripe, til å forestille seg. Når man vil oppdra gjennom formaninger er veien lang, den er mye kortere gjennom eksempler" (Furétière 1690)⁹ Eksempel er også navnet som settes på "ting som likner det

som det handler om og som tjener til å autorisere det, bekrefte det", legges det til i *Dictionnaire de l'Académie* fra 1694.¹⁰ På slutten av 1600-tallet var eksempler altså fremdeles, i tillegg til å være en egen måte å formulere sannhet eller kunnskap på, helst tilpasset en didaktisk funksjon og forbundet med autoritet (Scanlon 1994).

Riktignok er det lite i fortellingene i *Le Mercure galant* som gjør det mulig å gjenkjenne det narrative standardrepertoaret som middelalderens *exempla* bygget på, der eksemplene var hentet fra et felles kjent historisk korpus med tekstlig autoritet. "Historiene fra virkeligheten" hentet snarere sitt materiale fra samtiden og fra vanlige, anonyme enkeltindividers hverdagsliv. John D. Lyons (1989) har vist hvordan en slik vending mot det hverdagslige, mot samtiden og mot enkeltindividets egne observasjoner og introspeksjoner som eksemplenes materiale er karakteristisk for eksempelbrukens utvikling i tidligmoderne periode, og særlig på 1600-tallet. Eksempler får ikke lenger mening, og de aktiviserer ikke lenger autoritet, ved å hente fra et allment kjent, repeterbart, transhistorisk repertoar, som forutsatte et historiesyn der "fortiden knyttes til framtiden gjennom nåtiden" (Lyons 1989:237). Tvert om får eksemplene mening og autoritet gjennom at mottakeren selv kan få bekreftet prinsippet som eksemplet illustrerer i sin egen samtidige hverdag og i sine egne synlige omgivelser.

Eksempelretorikkens effekt har gjennom hele historien vært sårbar for variasjon i kontekst, og for eksemplets og eksempelbrukeres varierende autoritet i forhold til publikum. Dessuten har meningsoverskuddet som ethvert eksempel inneholder, gjort at eksempler har kunnet tjene både til å vinne, befeste og utfordre hegemonisk kunnskap og autoritet. Men nettopp den

nye måten å gjøre eksempler gjenkjennbare på, via den enkeltes dagligliv snarere enn via en kollektiv, tekstlig kultur, synes å utfordre og undergrave tradisjonell didaktisk eksempelbruk på en særegen måte. Lyons understreker at det voksende feltet som eksempelmaterialet på 1600-tallet kan hentes fra, gjør at både den som gir og den som mottar eksempler kan reise spørsmål om eksemplene faktisk er gyldige, og anvendbare for enkeltindividene, som er de eneste som kan gi dem mening. Leserne blir friere i forhold til eksemplene; leserne selv avgjør ikke bare om eksemplene kan tjene til å illustrere en regel, og i tilfelle hvilken regel, men om eksemplet lar seg bruke som eksempel i det hele tatt (Lyons 1989:237). Mangfoldiggjøringen og den kreative produksjonen av eksempler, som frigjøres fra prinsippet om den repeterbare historien som hovedkilde til autoritet og sannhet, gjør at den kollektive kunnskapen og de kollektive moralske standardene kan utfordres og debatteres.

Det er nettopp det som skjer i *Le Mercure galant*, vil jeg hevde. For det brede spekteret av historier i tidsskriftet tjente ikke bare som en instruktiv og underholdende "freske" over ulike mennesketyper, i ulike typer av situasjoner, innenfor ulike sosiale lag. De fungerte også som utgangspunkt for dypt problematiske dilemmaer, som redaktøren utnyttet for å by leserne opp til diskusjon.

Fra eksempler til dilemmaer

Ønsket om flere bidrag fra leserne var utgangspunktet for at Donneau de Visé i januar 1678 lanserte et eget vedlegg til tidsskriftet, kalt *Extraordinaire du Le Mercure galant*, som skulle vies fullstendig til lesernes innsendte "verk". Vedlegget kom fire ganger årlig fram til 1686, og det er i disse

"ekstranumrene" vi virkelig konfronteres med den periodiske publikasjonens interaktive muligheter. Den første *Extraordinaire* henvender seg "Til Damene";

Det er alldeles ikke for å forære dere en gave jeg gir dere *Extraordinaire*, det er for å gi tilbake et verk som kommer fra dere. Det er fullstendig fylt av enten det dere selv har frambrakt eller av det som dere har fått andre til å frambringe", står det i dedikasjonen (EMG, jan. 1678:2).¹¹

Formatet og antall sider (300–450 sider) er tilsvarende hovedtidsskriftet, og inneholder "verk" av ulike typer innenfor galanteriets register; sanger (med noter), madrigaler, skildringer av utenlandsbesøk og av utkleddningsfester (såkalte *fêtes galantes*) og altså en mengde "historier fra virkeligheten" som leserne hadde sendt inn. I

Et galant par i motebutikken. Illustrasjon hentet fra første nummer av l'Extraordinaire du Mercure galant, januar 1678.

tillegg var det mye stoff knyttet til litterære selskapsleker, konversasjonsleker og ulike former for spill som var populære innenfor den mondene salongkulturen i perioden. Blant de mest brukte i *Extraordinaire* var gåtene (*énigmes*) som kunne være formulert i verseform, i prosa eller i bilder, det var kodete tekster (*lettres en chiffres*) og såkalte galante spørsmål (*questions galantes*), som leserne kunne svare på. Riktig løsning på gåter og koder, samt de ulike svarene på galante spørsmål, ble publisert i nummeret etter. Det er de galante spørsmålene som er av interesse her, ikke minst fordi de enten tok utgangspunkt i, eller ble utgangspunkt for innsendelsen av, historier fra lesernes hverdagsliv.

Fra oktober 1678 til oktober 1685 ble hver eneste *Extraordinaire* avsluttet med en rekke spørsmål som leserne ble invitert til å svare på; 163 spørsmål kan telles i alt, hvorav over to tredjedeler var såkalte kjærlighetsspørsmål (*questions d'amour*). De andre tilhørte det lærde eller vitenskapelige domenet, med spørsmål om slike ting som "jaktens opprinnelse" eller "om man bør sove etter måltidet". Det er viktig å understreke at kjærlighetsspørsmålene, som altså utgjorde hovedvekten, ikke var en nyskaping fra *Le Mercure galants* side. Tvert imot videreførte tidsskriftet en litterær eller intellektuell lek som sto sentralt i den mondene, parisiske salongkulturen, og i den litteraturen som denne var så tett vevet sammen med (Krefting, 2008). Kjærlighetsspørsmålene viser hvor vanskelig det er å skille nettopp "det sosiale" fra "det litterære" i disse miljøene. Skriftene som ble produsert – både de lange romanene og samlingene med kortere stykker – sto i forlengelsen av sosiale aktiviteter og samtaler, og virket tilbake igjen på disse.

En av de mest typiske iscenesettelsene av den mondene konversasjonen i salong-

kulturen finner vi i romanen *Clélie* av Madeleine de Scudéry som ble publisert mellom 1654 og 1660. Her kunne innviede lesere identifisere subtile referanser til konkrete personer og situasjoner i sitt eget sosiale miljø (knyttet til "lørdagene" i forfatterens salong, eller *ruelle* som det gjerne kaltes på 1600-tallet). Romanen består hovedsakelig av konversasjon mellom galante menn og kvinner omkring en rekke kjærlighetsspørsmål og dilemmaer som utledes fra historier som fortelles. Forholdet mellom de partikulære historiene og samtalen som romanen består i, kan altså sies å bygge på et forhold mellom narrative eksempler og mer generelle, abstrakte formuleringer eller maksimer, ofte formulert som spørsmål eller dilemmaer. Historiene sto altså i nær relasjon til formuleringen av maksimer, som kan defineres som allmenne regler som framstiller gjeldende kollektive kunnskaper og visdom. Men maksimer lar seg lett omgjøre til dilemmaer, fordi maksimen slik den utvikler seg som sjanger på 1600-tallet (hos La Rochefoucauld, blant andre) hadde en sterk tendens til å formulere paradokser og motsetninger, slik som mellom det å begjære og det å besitte, mellom dyd og moralsk forfall, ekteskap og vennskap, kjærlighet og ærgjerrighet. I motsetning til den dogmatiske reglen eller ordtaket får 1600-tallsmaksimen altså en polemisk form, som engasjerer mottakeren eller leseren i ta stilling, for eller imot (Lyons 1994:230).¹²

På ett overordnet plan skriver *Clélie* seg inn i et klassisk didaktisk mønster, der både den forbilledlige, mondene konversasjonsformen og moralen som kommer til uttrykk gjennom den, gjør romanen til et slags verktøy for formidlingen av det eksemplariske. På den andre siden er det ingen entydig, autoritativ moral eller ideologisk posisjon som formidles i samtalen, nettopp fordi de

utforsker det dillemmatiske som kommer til syne gjennom maksimer. Snarere enn å fungere som konklusjoner eller regler som historiene tjener til å illustrere, åpner maksimene tvert imot historiene for flere mulige tolkninger og ulike standpunkt. Og samtalen viser hvordan dilemmaene og spørsmålene forblir åpne i romanen. Romanfigurene trekker gjerne inn sine egne erfaringer fra dagliglivet, eller filosofiske argumenter, som ofte utfordrer de offisielle moralske standardene. Ikke minst tjener mangfoldet av eksempler som figurene trekker inn til å utfordre en rent idealistisk eller dogmatisk etisk kodeks (Morlet-Chantalat, 1994). Mangfoldet av stemmer og de ulike atferdsmønstrene og valgene som presenteres, gir altså leserne frihet til å ta stilling i forhold til egen situasjon, egne følelser og egne dilemmaer.

Mange av de kjærlighetsdilemmaene som historiene i romanen til Scudéry avstedkommer, kan settes i direkte forbindelse med de galante spørsmålene som formuleres i ekstrautgavene til *Le Mercure galant* noen få år senere; ”Kan man tillate seg å gifte seg på nytt eller få en ny elsker, rett etter å ha sett sin ektemann dø?”, ”Er det vondere å ikke bli elsket i det hele tatt enn å bli forlatt?”, ”Er kjærlighetens største nytelse å elske eller å bli elsket?”, ”Kan avstand få kjærlighet til å slukne?”, er alle spørsmål som formuleres nærmest identisk i begge kilder. Men likheten må forstås mot en større kontekst, som har med kjærlighetsspørsmålenes lange historie i europeisk kultur å gjøre. Den såkalte kjærlighetskasuistikken fikk nemlig sin spesifikke form allerede innenfor den høviske middelalderkulturen, særlig med det provençalske *jeu-parti* eller *joc partit* på *langue d’oc*, som betegnet en konkurranse der to eller tre diktere med lyrikkens midler skulle forsvare hvert sitt standpunkt i forhold til samme

kjærlighetsspørsmål. Fra 1300-tallet av finnes det rene samlinger med kjærlighetsspørsmål, noe som ikke bare vitner om en levende litterær tradisjon, men også viser at slike spørsmål ble benyttet i visse miljøer som utgangspunkt for selskapsleker. Det er et relativt begrenset og stabilt repertoar av formaliserte spørsmål og svar det dreier seg om, som låner formelementer både fra en poetisk, en juridisk og fra en skolastisk-filosofisk diskurs. At en slik lekende kjærlighetskasuistikk også tok opp mer problematiske sider ved en samtidig sosial virkelighet kommer tydelig til uttrykk i Martial d’Auvergues *Les arrêts d’amour* fra 1466, der forfatteren i prosaform og etter rettssakens mønster presenterer en rekke tenkte, men sannsynlige, partsinnlegg i forhold til ulike kjærlighetsspørsmål, som her var koplet opp mot partikulære kjærlighetstvisiter eller -saker – såkalte *cas d’amour*.¹³ Men når det gjelder spørsmålsformuleringene i seg selv, er det i store trekk det samme repertoaret, med mange av de samme formtrekkene, som går igjen fra høymiddelalderen til 1600-tallskulturen og -litteraturen. Og som vi kan forfølge inn i ekstranumrene til tidsskriftet *Le Mercure galant*.¹⁴

Det første kjærlighetsspørsmålet i tidsskriftet ble presentert i den aller første utgaven av *l’Extraordinaire du Le Mercure galant* fra januar 1678. Det skulle være sendt inn av en kvinne, som henvender seg til ”flere opplyst personer av begge kjønn” for å få avgjort

hvem man skulle tro lider mest, en som har en utro elskerinne og som ikke vil bryte med henne, men forsøker å vinne henne tilbake enten ved smiger eller gjennom falske trusler, eller en som har en elskerinne som forlater ham uten videre og som ikke skjuler for ham at hun har forlatt ham for en rival?¹⁵

Redaktøren understreker at

damen som har stilt spørsmålet ber om at man ikke gir svar på stedet, men at man tar seg tid til å overveie saken slik at svarene blir best mulig begrunnet. Dere kan ta stilling til det, De og deres venner. De tenker alltid rett, og jeg tviler ikke på at det finnes et mangfold av meninger på deres kanter[...] (EMG, jan. 1678:510).¹⁶

Det galante spørsmålet brukes altså eksplisitt til å få så mange lesere som mulig i tale, og redaktøren etterlyser et mangfold av holdninger. Det kom imidlertid ikke så mange svar. Blant de 47 brevene i det neste ekstrasnummeret, fra april 1678, er det bare syv som kort berører spørsmålet. Det er likevel verd å merke at et av brevene påpeker at man må selv "ha havnet i både den ene og den andre av disse ulykkene", for å kunne gjøre en rett vurdering (EMG, april

1678:25-26).¹⁷ Et annet understreker at "flertallet av stemmene må vinne igjennom i en så vanskelig sak" (EMG, april 1678:156).¹⁸

Det store gjennombruddet i redaktørens strategi for å engasjere leserne ved hjelp av kjærlighetskasuistikken, kommer med spørsmålet som formuleres i aprilnummeret 1678 på bakgrunnen av det som framheves som et "særegent" og "ekstraordinært" trekk ved en roman som nylig var blitt utgitt, nemlig *La Princesse de Clèves*. Historien om prinsessen av Clèves og hennes ulykkelige kjærlighet ved hoffet til Henrik 2. midt på 1500-tallet, som senere ble tilskrevet Madame de Lafayette og som ofte regnes som en av de første moderne romanene i vestens litteraturhistorie, ble utgitt anonymt i mars 1678 hos samme forlegger som sto bak *Le Mercure galant*. Romanen var allerede forhåndsannonsert i tidsskriftets januarnummer, i tillegg til at et svært likt plot hadde blitt publisert som en

Illustrasjon til "bekjennelsesscenen" i *La princesse de Clèves*, utgave i serien *Athéna*, Paris 1922.

”historie” høsten før. Spørsmålet som formuleres i aprilnummeret tar imidlertid eksplisitt utgangspunkt i romanen og scenen der prinsessen bekjenner for ektemannen sin at hun elsker en annen (som selv i skjul er vitne til bekjennelsen). Redaktøren spør så leserne om det ikke er bedre for ”en dydig kvinne” å betro seg til ektemannen om sine innerste lidenskaper enn å la det være, for slik å kunne oppnå fysisk avstand og unngå å gi etter for lidenskapene.¹⁹

Som Lyons (1994:229) har vist, er *La Princesse de Clèves* bygget opp av et antall eksemplariske fortellinger, hvis status og effekt riktignok problematiseres kraftig innenfor romanens rammer. I tidsskriftet aksentueres eksempelproblematikken ytterligere, i den grad at prinsessen i romanen omgjøres til en case; for det første reduseres fortellingen til én enkelt, ”ekstraordinær” handling, som deretter muliggjør formuleringen av et allment, universelt dilemma eller galant spørsmål. Den fylldige og komplekse historiske konteksten som fiksjonen hadde, skjæres bort til fordel for et enkelt handlingsforløp med et allment dilemma som enhver leser av tidsskriftet kan identifisere seg med. Det allmenne og hverdagslige dilemmaet har fortrent både det litterære og det historisk enestående ved fortellingen. Den prominente historiske konteksten som kunne bidratt til å bygge opp den tekstlige autoriteten til fortellingen – som eksempel – er fjernet, og dessuten nevnes de tragiske konsekvensene av prinsessens betroelse overhodet ikke (ektemannen dør og hun går i kloster, etter selv å ha presentert og diskutert sine egne valg som case med den hun elsker). Til tross for at det henvises til boken og de delte meningene om den, så forutsettes det ikke at leserne kjenner hele historien. Det leserne trenger å forholde seg til er det

allmenne i prinsessens handling og situasjon på betroelsestidspunktet, som de kan fylle med konkret mening, og knytte til egne erfaringer. Prinsessen blir til en hvilken som helst ”dydig kvinne” som foretar en ”betroelse” eller ”bekjennelse” (*aveu*). Men snarere enn at dette bidrar til at handlingen framstilles som entydig eksemplaris, eller som en handling til skrekk og advarsel, så framstilles kvinnens atferd som grunnleggende tvetydig og åpen; den ekstraordinære handlingen er altså blitt til et kasus, som trenger et oppklarende prinsipp, en norm. I tidsskrifteksemplet er det opp til leserne hvordan kasuset skal løses, hvilke norm som skal forklare det og brukes til å avsi dom om det; det er opp til publikum å etablere eksemplariteten i handlingen.

Som nevnt innledningsvis framstiller et kasus gjerne et ekstraordinært situasjonskompleks som omfatter et vanskelig dilemma, primært av dyp juridisk, moralsk eller samvittighetsmessig art. Kasusbetegnelsen utviklet seg i Europa i middelalderen som en juridisk kategori, knyttet til presentasjonen av lovbrudd i rettssaker. Det er koplingen til dette juridiske feltet som kommer fram i betegnelsen kjærlighetska-suistikk som jeg har benyttet tidligere i artikkelen, og som *Le Mercure galant* åpenbart henter elementer fra. Men på 1600-tallet har kasusbetegnelsen også sterke religiøse konnotasjoner, knyttet til den kasuistiske morallæren og praksisen som sto sentralt særlig innenfor den katolske kirken og som handlet om å etablere allmenne teologiske og moralske prinsipper med tanke på hvordan de kan anvendes i konkrete situasjoner og ikke minst i særlig vanskelige partikulære tilfeller. Problemet med en morallære som skulle forholde seg aktivt til konkrete tilfeller, var at det kunne være uklart hvilke lover og prinsipper som

skulle benyttes i de enkelte tilfellene. Ofte inneholdt såkalte samvittighetskasus veldig mange elementer og omstendigheter som gjorde at flere prinsipper (teologiske, moralske, og verdslig juridiske) kunne gjøres gjeldende, prinsipper som kanskje også sto i motsetning til hverandre. Kasuistikken handlet derfor i stor grad om å framheve de viktigste elementene ved en sak, og argumentere for et moralsk autoritetshierarki i hvert enkelt tilfelle. De mer enn 600 samlingene med samvittighetskasus (*cas de conscience* på fransk eller *cases of conscience* på engelsk) som ble utgitt i Frankrike og England mellom 1564 og 1660 vitner om kasuistikkens sentrale rolle, ikke bare blant jesuittene innenfor den katolske kirke, men også innenfor engelsk protestantisme (Toulmin 1988, Leites 1988 og Keenan 1995).²⁰ Disse samlingene viser dessuten hvordan kasuistikken er beslektet med eksempellogikken, ved at løste kasus etableres som det som innenfor mange felt fremdeles kalles ”paradigmatiske saker” eller ”paradigmatiske eksempler”.²¹

I sin studie av tidligmoderne eksempelretorikk hevder Lyons at et eksempel er ganske likt et kasus, bortsett fra at eksemplifisering alltid er rettet mot å bevise eller motbevise noe generelt. Kasus, en *case*, kan derimot være en enhet som skal forstås og klargjøres ved anvendelsen av én eller flere generaliteter. Lyons (1994:266) understreker at en narrativ enhet pragmatisk sett kan tjene både som eksempel og som kasus; når en *case* er oppklart og fullt ut systematisert kan den benyttes som eksempel. I en strukturalistisk studie av kulturens ”enkle grunnformer” der André Jolles (1972) framhevet nettopp kasuset som en av disse (i likheten med myten, sagnet, gåten osv.), understrekes derimot inkompatibiliteten mellom eksempel og kasus. Også Jolles hevder at kasus har mye til felles med

eksemplet, men at en *case* er satt sammen av elementer som motsier hverandre, som gjør at det ikke kan tjene som enkel partikulær illustrasjon av en regel eller norm. En *case* krever at vi vurderer hvilke normer som er relevante og at vi forsøker å avgjøre hvilken norm av flere som har størst vekt i forhold til et konkret sakskompleks. Vi er nødt til å ta stilling til gyldigheten og gyldighetsområdet for ulike normer. Slik er et kasus altså grunnleggende knyttet til dilemmaer, og impliserer spørsmål. Kasuset stiller et spørsmål, som det ikke kan gis et absolutt, endegyldig svar på. Hvis det gis et slikt definitivt svar, opphører kasuset. Kasuset handler om balansering mellom ulike normregistre, det handler om å stå i et dilemma. For Jolles er det altså nettopp selve den interne motsigelsen som utgjør kasusets struktur.

Det som synes å prege dilemmaer slik som det som presenteres i ekstranummeret til *Le Mercure galant* i april 1678, og som skulle prege de galante spørsmålene også etter dette, er nettopp at de ikke kan finne noen endelig, eviggyldig løsning. Det likner på mange måter et av kasuistikkens *cas de conscience*, av den typen som innenfor den juridiske og religiøse kasuistikken kunne kalles for perplekst (Geonget 2006). Dilemmaet omkring ”bekjennelsen” (*l'aveu*) inviterer leserne til å ta stilling for eller imot eksemplariteten i handlingen, og spørsmålet er om det overhodet finnes noe universelt, autoritativt moralsk prinsipp som kan avgjøre saken én gang for alle. Nettopp på bakgrunn av en slik åpenhet kan redaktøren oppfordre leserne til å sende inn sine ulike posisjoner, og særlig oppfordres de til å utvikle de ”grunnene som den enkelte baserer seg på som støtte for sin holdning”.

Er prinsessens bekjennelse eksemplærisk? I så fall er det kanskje fordi oppriktighet gjøres til dyd og samvittighet til

dommer, samtidig som det umoralske ved utroskap ikke er knyttet til indre følelser men primært til fysiske handlinger.²² Motsatt kan bekjennelsen være til skrekk og advarsel; den gjør alle ulykkelige, uten at utroskap faktisk har funnet sted, og bryter dessuten med grunnleggende etikette innenfor de høyere, mondene samfunnslag, der ekteskap sjelden var grunnlagt på følelser uansett og enda sjeldnere borget for fortrolighet av denne typen. Alle disse argumentene er å finne i svarene på den ”dydige kvinnens” dilemma som trykkes i de påfølgende ekstranumrene av *Le Mercure galant*, og viser hvordan møtet mellom den lekende kjærlighetskasuistikken og den teologiske samvittighetskasuistikken former i tidsskriftet kunne danne grunnlag for en bred, sekulær diskusjon omkring ulike moralske prinsipper og passende atferd. Redaktøren påpeker i oktobernummeret at mange av de trykte svarene ikke bare representerer en enkelts holdning, men at de uttrykker meningen fra ”flere selskaper som var samlet for å diskutere et så delikat spørsmål” (EMG okt. 1678:317). De fleste innleggene fordømmer ”den dydige kvinnens” handling, stor sett med henvisning til hensynet til ekteskapet og til de normene som råder innenfor den mondene, høyborgerlige kulturen. Blant mindretallet som gir et balansert forsvar for ”bekjennelsen”, er det en leser (med signaturen ”de Grammont”) som henviser direkte til den religiøse kasuistikken og som hevder overfor redaktøren at ”det er ikke bare min egen holdning som jeg avdekker her, det er også holdningen til alle kirkens menn og til kasuistene som gir sakkyndige vurderinger av slike forhold, som De bare forsøker å gjøre til et galant spørsmål. Jeg har mye å si om saken, men dette er ikke stedet for å gjengi det” (EMG, juli 1678:233-234).²³ En annen leser, ”fra

Lyon”, rapporterer om de ”farene” ved selve problemstillingen som ble utløst i et selskap der begge kjønn deltok i diskusjonen;

Man greide ikke engang å bli enige om spørsmålet som ble stilt, enten fordi man syntes at det var for delikat, eller fordi verken mennene eller kvinnene var interessert i å dele slike fortroligheter. Det ville hatt for alvorlige konsekvenser for begge kjønn (EMG, juli 1678: 404).²⁴

Til tross for slike ”farer”, eller kanskje nettopp på grunn av dem, skulle de galante spørsmålene og lesernes svar på dem utgjøre en viktig del av ekstranumrene til *Le Mercure galant* fram til 1686, da redaktøren bestemte seg for å nedlegge det leserbrevbaserte bilaget, angivelig på grunn av for stor arbeidsbyrde. Av de 163 spørsmålene som ble stilt i denne perioden, berørte som nevnt over to tredjedeler kjærlighetstematikk. Disse kan deles i følgende kategorier: utroskap (5 spørsmål), forholdet mellom kjønnene (5 spørsmål), utseende/skjønnhet (10 spørsmål), ekteskap (10 spørsmål), moralsk-psykologiske spørsmål (14 spørsmål), galant atferd (20 spørsmål) og til sist; lidenskaper, kjærlighet, sjalusi osv. (46 spørsmål). Spørsmålene kunne være formulert på ulik måte. Enten svært kort, i form av et rent dilemma, slik som ”Om en sjalu ektemann elsker sin kone høyere enn ham som gir sin kone høy grad av frihet”. Eller mer utviklet, der det gis flere detaljer og aspekter ved situasjonen, gjerne knyttet til en ”historie fra virkeligheten”. Noen spørsmål er formulert på en åpen måte, slik som ”Hva er det mest essensielle trekket ved et sant vennskap?” (EMG, oktober 1681).²⁵ Andre er hentet direkte fra samlingene av ”kjærlighetsspørsmål” som hadde eksistert siden middelalder-

ren. Men etter svarene å dømme var det ikke alle spørsmål som engasjerte like mye. Det er heller ikke alle svarene som er like interessante for oss. Mange svar er på vers, etter mønster fra middelalderkonkurransene. Likevel finnes det særlig de første årene svar som presenterer komplekse og godt utarbeidete argumenter, og som til og med henviser til erfaringer og ”historier” fra eget miljø. I juninummeret fra 1678 presenterer redaktøren for eksempel ”Historien om det falske håret”, som handler om en rik gamling som har giftet seg med en ung pike på grunn av hennes vakre, blonde hår, men som etter en tid oppdager at det faktisk er en parykk piken bærer. Redaktøren stiller så spørsmålet om ”dette lureriet er tilstrekkelig grunn til at han kan avbryte ekteskapet” (MG, juni 1678:129-151).²⁶ Et slikt tilsynelatende enfoldig spørsmål dannet utgangspunkt for et langt svar i julinummeret av *Extraordinaire*, der leseren reflekterer, delvis satirisk og delvis dypt alvorlig og velbegrunnet over en lang og variert rekke av temaer; om retten til skilsmisse, om mote, ulike medisinske teorier, om monstrøsitet, om kunst, klokskap, om krig, meteorer, villdyr og apokalypsen.

Det er uansett spørsmålene som berører ekteskap, og forholdet mellom kjønnene som oftest utløser de lengste og mest engasjerte refleksjonene hos leserne. Dette var temaer som angikk de fleste, og som i tillegg helt siden slutten av 1500-tallet, hadde vært gjenstand for offentlig debatt i Frankrike, en debatt som favnet vidt, takket være parlamentenes publisering og spredning av ulike typer rettsdokumenter (*arrêts*, *factums* og *plaidoires*) fra ekteskaps- og utroskapsaker (Hanley 1997).²⁷ Det er også i tilknytning til ekteskap og forholdet mellom kjønnene at vi kan se de dypeste konfliktene, de mest divergerende hold-

ningene, samt de fleste henvisningene til personlige erfaringer, i *Le Mercure galant*. De fleste leserne synes å forsvare selve ekteskapsinstitusjonen, og man ser sjelden den motsetningen mellom det eksklusive og idealiserte kjærlighetsidealet og det verdslig-vulgære ekteskapet som hadde preget visse mondene miljøer midt på 1600-tallet.²⁸ Dette til tross for at slike spørsmål som ”Om den rene aktelsen mellom to personer som skal gifte seg er å foretrekke framfor kjærlighet” (EMG, jan. 1684) vakte store diskusjoner. Og leserne synes å være svært bevisste om den skjøre balansen mellom de to kjønnene innenfor ekteskapet. En leser hevder i ekstranummeret fra april 1679, i sitt svar på et spørsmål om hvilket av de to kjønnene som har størst grunn til å ville gifte seg;

Den store utfordringen består i å finne denne jevnbyrdigheten i alder, i bakgrunn, i formue, i tilbøyeligheter og i respektabel karakter, som danner grunnlaget for et lykkelig ekteskap; for uten denne jevnbyrdigheten risikerer ekteskapet ikke bare å bli ulykkelig, men det risikerer endog å bli en forening av alle mulige former for ondskap og nedverdigelser (EMG, april 1679: 34).²⁹

Dårlig eksempel

Slik kunne altså hverdagslige historier og trivielle spørsmål engasjere lesernes resonnemeneter i et av de første allmenne tidsskriftene i Europa. Jeg har forsøkt å vise hvordan eksempler og dilemmaer, som riktignok kunne stå i gjeld til litterære former og forbilder, men som også relaterte til de individuelle lesernes dagligliv, utløste reell meningsutveksling blant tidsskriftets publikum. Enkelte ganger, når historiene

og spørsmålene berørte forholdet mellom kjærlighet og ærgjerrighet, mellom lidenskap og dyd, mellom oppriktighet og forventet atferd, mellom kjærlighet, vennskap og ekteskap, så er det tydelig at stemmene og holdningene blir mangfoldige og varierte, slik at de avslører til dels dype verdimotsetninger. Erfaring og individuelle betraktninger støter mot abstrakt ideologi og mot autoritative normsett som var i ferd med å forvitte i overgangen til en mer borgerlig dominert samfunnsorden. Ofte blir vi vitne til normenes tveetydighet og utilstrekkelighet på kjærlighetens område i siste del av 1600-tallet (Pelous 1980). Klare og tydelig svar på dilemmaene er sjeldne. Debatten synes åpen, slik at leserne, uansett hva slags samfunn de måtte tilhøre, lite eller stort, lavt eller høyt, reelt eller fiktivt, kunne oppleve muligheten til å få sine meninger på trykk.

Den private intimsfæren ble brukt som grunnlag for formuleringen av både eksempler og av kasus i *Le Mercure galant*, begge som ledd i en kommunikativ strategi, kan vi si, for å engasjere gamle og nye deltakere innenfor et lesende publikum som var i sterk vekst i perioden. Ikke bare redaktørens oppfordring til leserne om å bidra med egne "historier fra virkeligheten", men også historienes etter hvert mer dilemmaer karakter og de rene spørsmålsformuleringene, bidro til at tidsskriftet ble en suksess. Ikke bare fra et bokhistorisk og kommersielt perspektiv, fordi det var en periodisk publikasjon med uvanlig lang overlevelsestid på et tøft, tidligmoderne bokmarked. Men også i offentlighetshistorisk sammenheng, vil jeg mene, gjennom den horisontale meningsutvekslingen mellom privatpersoner som tidsskriftet iscenesatte.

Interessant nok ble tidsskriftet selv gjenstand for diskusjon i sin samtid; ikke

bare fordi redaktøren markerte tydelige posisjon i diskusjonene omkring komediene til Molière, tragediene til Corneille og Racine og forsvarte det moderne standpunktet i konflikten mellom *les Anciens* og *les Modernes*. Tidsskriftet var også utgangspunkt for det vi kanskje kan kalle for den første debatten om den nyfødte moderne offentlighetens grenser. Denne debatten – den gang, som nå – handlet om hva som er verd trykksvertens pris og om hva menneskesjelen, samfunnet og den moralske orden kan tåle, rett og slett, av hverdagslige, intime utgytelser i offentligheten, utgytelser som på slutten av 1600-tallet ikke engang kunne forsvares som fiksjoner og som materie for høyverdige litterære sjanger. *Le Mercure galant* var medium for hverdagslige, realistiske og trivielle skriblerier, formulert gjennom salongkulturens feminine selskapsleker og moderne og lite aktverdige sjanger som novellen og romanen. Mange i samtiden forbandt disse med kvinnelige skribenter, kvinnelige lesere og feminine karaktertrekk og smak.³⁰ Angrepene som *Le Mercure galant* ble utsatt

"Adelsdame på en sofa mens hun leser *Mercure galant*, i april 1688." Tittelen på en gravering av Gérard Jollain fra 1688.

for fra 1680-tallet av, fokuserte på det ubetydelige, vulgære og platte som særlig de innsendte bidragene preget tidsskriftet med, som manglet det didaktiske, det instruktive eller informative som kunne legitimere offentliggjøring. Tidsskriftet formidlet en type stoff som i samtiden ble forbundet med en enfoldig og overdreven folkelig nysgjerrighet for nyheter (Vittu, 1994). I 1683 ble *Le Mercure galant* gjenstand for en skarp satire ført i pennen av Edme Boursault, en forfatter som nøy relativt stor respekt i de høyere sosiale sirkler i Paris. Komedien fikk først tittelen *Le Mercure galant*, før den ble endret til *La Comédie sans titre*, og harselerte både over redaktøren, innholdet og leserne. I 1688 benyttet La Bruyère anledningen i kapitlet om "Åndens verk" i *Les Caractères* til å karakterisere tidsskriftet som "Umiddelbart under ingenting", i vantro over hvordan det overskred sin informative rolle og utnyttet publikums dårlige smak, forfengelig og dumhet. At det henvendte seg og kommuniserte med kvinner og deres livsverden gjorde ikke omdømmet bedre, slik Jollains halvt satiriske gravering fra 1688 av den døsig kvinnen kledd i sesongens mote henslengt på en sofa med et eksemplar av *Le Mercure galant* i hånden, vitner om. Slik kunne den litterære eliten se tidsskriftet som et dårlig eksempel, noe som i stor grad også har preget ettertidens blikk på det.

Når *Le Mercure galant* til tross for slike angrep har vært viktig for utviklingen av en moderne offentlighet, er det nettopp på grunn av overskridelsene det ble angrepet for; det henvendte seg til et sosialt og geografisk bredt, tokjønnnet publikum – på dets hjemmebane. Det utnyttet gamle former for å frambringe en rekke originale journalistiske former og kommunikative strategier, ikke minst hverdagsseksempler og dilemmaer, for å komme leserne i møte og

for å få dem i tale. For å anerkjenne betydningen av dette tidsskriftet og dets kommunikative former, kan man imidlertid ikke, som Habermas, operere med et altfor strengt skille mellom en representativ, aristokratisk 1600-tallsøffentlighet og en privatborgerlig 1700-tallsøffentlighet. Man kan heller ikke benytte seg av et altfor skarpt skille mellom det vi i dag definerer som en seriøs, politisk, resonnerende offentlighet på den ene siden og en litterær, lekende offentlighet på den andre, en litterær offentlighet som for øvrig også alltid deles inn i en høy, seriøs og lav, useriøs og rent kommersiell del. Dette er riktignok skjemaer som sitter dypt, som har tjent viktige modernitetsteoretiske og ideologiske siktemål helt siden *Le Mercure galants* tid.

Noter

1. Utgangspunktet er naturligvis Jürgen Habermas' *Strukturwandel der Öffentlichkeit* som ble utgitt allerede i 1962, men som særlig etter oversettelsene til fransk i 1978 og ikke minst til engelsk i 1989 har inspirert en mengde studier av offentlighet på 1700-tallet og denne offentlighetens relasjon til den framvoksende privatsfæren. For en historiografisk diskusjon av ulike perspektiver på forholdet mellom privatliv og offentlig sfære på 1700-talet, se Goodman 1992.
2. Diskusjonen og kritikken av både empiriske og ideologiske sider ved Habermas' offentlighetsmodell har vært omfattende. Mest relevant for denne artikkelens fokus er den som har blitt formulert fra feministisk hold, med Joan Landes i spissen. Se Landes (red.) 1998. Her, og i "Jürgen Habermas' *The Structural Transformation of The Public Sphere: A Feminist Inquiry*", argumenterer Landes for at den borgerlige offentligheten på 1700-tallet som Habermas beskriver bygget opp til en egen form for universalitetsdiskurs som ganske raskt stengte ute temaer som fikk merkelappen "private", noe som også innebar en eksklusjon av kvinner fra deltakelse på denne arenaen. Se også Dejean (1997), som hevder imot Habermas at en kritisk og demokratiserende offentlighetskultur utviklet seg før opplysningstiden, at den opprinnelig var et fransk fenomen og at den ikke var fullstendig borgerlig. Hun framhever kvinnes sentrale

- rolle i denne offentlighetens tidlige fase.
3. Foruten den plassen som blir viet tidsskriftet i franske pressehistorier som Hatins fra 1859 og Bellangers fra 1969 har forskningen på *Le Mercure galant* så langt nærmest utelukkende vært av litteraturhistorisk og musikkhistorisk art. Den eneste monografien om tidsskriftet er fra 2005, skrevet av Monique Vincent, som også har publisert en rekke deskriptive artikler om ulike sider ved tidsskriftets innhold. Reed Benhamou har i en artikkel fra 1997 løftet fram interessante perspektiver i sin analyse av endringer i synet på mote og kjønn i tidsskriftets lange historie. Jeg har selv analysert tidsskriftet i forlengelsen av en bestemt litterær tradisjon i Frankrike (Krefting 2008). Joan Dejeans "The Invention of a Public for Literature" (1997) er den eneste som meg bekjent har forsøkt å sette dette tidlige tidsskriftfenomenet i forbindelse med nyere historiografiske diskusjoner omkring offentlighet.
 4. Se Joan Dejean 1997, "The Invention of a Public for Literature". Furutières *Dictionnaire* fra 1690 fanger inn den dobbeltbetydningen som allerede en stund hadde heftet ved den franske betegnelsen "le public", som "folket i sin alminnelighet" og "publikum, som samles foran en forestilling". Se også Hélène Merlin-Kajman 2004.
 5. Både forfatter og utgiver manglet åpenbart en dekkende betegnelse på denne utgivelsen, som fysisk liknet en bok. De fleste periodiske utgivelser ble til godt ut på 1700-tallet gruppert etter nøkkelord i tittelen, som for eksempel *gazette* (jf. *Gazette de Hollande*), *journal* (jf. *Journal des savants*) og *mercure* (jf. Renaudots *Mercure français*). Den franske betegnelsen "périodique" på publikasjoner av denne typen kom ikke før mot slutten av 1700-tallet. *Le Mercure galant* kom i et lite 12-dels ("pocket")format på 300-400 sider per månedlige utgivelse og var relativt dyrt, det kostet på 1670-tallet tre *livres*. Vi vet lite om opplag og sirkulasjon av de tidligste franske avisene og tidsskriftene generelt, men et opplag for *Le Mercure galant* på 2000-2500 i 1678 er anslått, og man antar at hvert eksemplar ble lest av et relativt stort antall. Fra slutten av 1670-tallet ble tidsskriftet trykket i flere franske byer, blant annet Lyon og Toulouse, noe som sammen med signaturene i leserbrevene vitner om utbredelse i provinsen. Se Bellanger 1969: 137-143.
 6. "Paris est assez grand pour m'en fournir; il y arrive chaque jour des choses assez considerables; et ceux qui voyent un peu le Monde, apprennent souvent des aventures extraordinaires, et en sont mesme quelquefois les témoins; et je ne doute point que je ne puisse vous faire part presque chaque Semaine d'une Histoire nouvelle." Alle oversettelser fra fransk til norsk er mine egne, hvis ikke annet er oppgitt.
 7. "Il est si rare que les femmes soient galantes pour leurs maris que ce que j'ai à vous dire là-dessus, quoique vrai, pourra ne vous paraître pas vraisemblable."
 8. "HISTORIE, Description, narration des choses comme elles sont, ou des actions comme elles se sont passées, ou comme elles se pouvoient passer. Ce mot vient du Grec *Historia*, qui signifie proprement recherche des choses curieuses, envie de sçavoir. Il signifie aussi l'exposition des choses dont nous avons esté les spectateurs. Car *Historiein* signifie précisément *connoistre, sçavoir une chose comme l'ayant veu.*"
 9. "EXEMPLE. *s. m.* Ce qui est proposé pour imiter ou pour éviter. Quand un homme fait fortune par son assiduité, par sa sousmission, c'est un bel *exemple* à suivre. Quand on supplicie les malfaiteurs en public, c'est pour donner un bel *exemple* au peuple, afin qu'il ne fasse pas de même[...]. Comparaison qui aide à concevoir, à imaginer. Quand on veut instruire par des paroles, le chemin est long, il est bien plus court par les *exemples.*"
 10. "EXEMPLE, se dit aussi d'Une chose qui est pareille à celle dont il s'agit, & qui sert pour l'autoriser, la confirmer."
 11. "Ce n'est point vous faire un Présent, Mesdames, que de vous donner l'*Extraordinaire*, c'est vous rendre un Ouvrage qui vient de vous. Il est tout plein, ou de ce que vous avez produit vous-mêmes, ou de ce que vous avez fait produire aux autres."
 12. Det finnes en lang diskusjon i forskningslitteraturen omkring mulige forbindelser mellom la Rochefoucaulds *Maximes* og salonglivets aktiviteter og leker. Se blant annet Marit Grøttas avhandling med tittelen *Poetry at Play. La Rochefoucauld's Maxims, Schlegel's Fragments, and Baudelaire's Prose Poems*, Oslo 2007.
 13. Til tross for at formene holdt seg ganske stabile, har Margaret Felberg-Levitt (1995) vist at samlingene av kjærlighetsspørsmål etter hvert ble preget av en større sosial realisme, som satte den høviske diktningens idealiserte kjærlighetsforestillinger opp mot det hverdagslige kjærlighetslivets bekymringer. Dette er ihvertfall tydelig i Martial d'Auvergnes *Les arrêts d'amour* fra 1466 (med undertittelen *Accompagnéz de Commentaires Juridiques et joueyx de Benoit de Court, Jurisconsulte*).
 14. Det er liten tvil om at redaktøren av *Le Mercure galant* har kjent godt til denne tradisjonen; han hadde selv publisert en novelle med navnet *Parlement d'amour*, som den franske pressehistorikeren Eugène Hatin har kalt "en blek etterligging av Martial d'Auvergne" (Hatin 1859). Fram til langt opp på 1800-tallet var det en utbredt forestilling om at det i høymiddelalderens Provence faktisk hadde eksistert en egen "kjærlighetsrett" der kvinnelige dommere avsa dommer i kjærlighetsspørsmål og -tvister, såkalte *arrêts d'amour*, som baserte seg på et eget lovverk.

- Se Lafitte-Houssat 1950. Stendhals *De l'amour* fra 1822 inneholder en appendiks med oversettelsen av André Chapelains 31 kjærlighetsregler som utgjorde *le Code des Cours des Dames* (dame-domstolens lovbok).
15. "Qui l'on croyoit que fit plus souffrir un Amant, ou Une Maistresse dont il connoist l'infidelité, et qui ne voulant point rompre avec luy, tâche de le retenir par des flateries et par des fausses protestations, Ou Une Maistresse qui le quitte sans ménagement, et qui ne luy cache point qu'elle l'abandonne pour un Rival?"
 16. "La Dame qui propose la Question, pria qu'on ne répondit point sur le champ, afin qu'on eust le temps de se consulter, et que les Réponses pussent estre mieux raisonnées. Vous pouvez prendre party lè-dessus, vous et vos Amis. Vous ne penserez rien qui ne soit juste, et je ne doute point que la pluralité d'Avis ne se trouve de vostre costé[...]"
 17. "pour bien juger de la grandeur[...] et pour faire une comparaison juste de la Subtilité de cette Question, il faudroit, ce me semble, estre tombé dans l'un et l'autre de ces malheurs."
 18. "Il faut que la pluralité des voix l'emporte sur une chose aussi problématique",
 19. "Je demande si une Femme de vertu, qui a toute l'estime possible pour un Mary parfaitement honneste Homme et qui ne laisse pas d'estre combatuë pour un Amant d'une tres-forte passion qu'elle tâche d'estoufer par toute sorte de moyes; je demande, dis je, si cette Femme voulant se retirer dans un lieu où elle ne soit point exposée à la veuë de cet Amant qu'elle sçait qui l'aime sans qu'il sçache qu'il soit aimé d'elle, et ne pouvant obliger son Mary de consentir à cette retraite sans luy découvrir ce qu'elle sent pour l'Amant qu'elle cherche à fuir, fait mieux de faire confidence de sa passion à ce Mary, que de la taire au péril des combats qu'elle sera continuellement obligée de rendre par les indispensables occasions de voir cet Amant, dont elle n'a aucun autre moyen de s'éloigner que celui de la confidence dont il s'agit", EMG april 1678:298.
 20. Et av de tidligste "allmenne" tidsskriftene i England, *The Athenian Gazette, or Casuistical Mercury* fra 1692–94, baserer seg fullstendig på en slik kasuistisk praksis. I motsetning til *Le Mercure galant*, der leserne oppfordres til å løse dilemmaer, så er det her redaksjonskomiteen (som i tillegg til redaktøren John Dunton bla. besto av teologen Samuel Wesley og den unge Daniel Defoe) som svarer leserne, "resolving all the most nice and curious questions proposed by the ingenious of either sex", som det står i undertittelen på første nummer.
 21. For en bred innføring i betydning av kasus på ulike kunnskapsfelt, se Jean-Claude Passeron og Jacques Revel (ed) *Penser par cas*, Paris, Editions EHESS 2005. For kasuistikkens historie, se også Toulmin og Johnsen 1988.
 22. Laurence A. Gregorio (2007) har argumentert for at prinsessen i Lafayettes roman og hennes moralske valg av åndelig kjærlighet til Nemours framfor å gi etter for sin fysiske lidenskap overfor ham kan ses i lys av en augustinsk inspirert jansenistisk tenkning, forbundet med den posisjonen *les Anciens* inntok i den moralske delen av debatten med *les Modernes*, som Nemours kan ses som representant for. Slik jeg ser det, kan prinsessen bekjennelse også betraktes som jansenistisk inspirert, noe som imidlertid ikke trenger å plassere den innenfor "de gamles" moral. Debatten i *Le Mercure galant* viser nettopp hvordan "tradisjonelle" moralske verdier påkalles i fordømmelsen av "l'aveu".
 23. "Ce n'est pas mon sentiment seul que je découvre icy, c'est celui de tous les Peres et des Casuistes qui traittent doctement cette matiere, dont vous ne prétendez faire qu'une Question galante. J'ay mille Passages sur ce sujet : mais ce n'est pas icy le lieu de les citer."
 24. "On ne pût pas même bien s'accorder sur la Question proposée, soit parce qu'on la trouva trop délicate, soit parce que ny les Hommes ny les Femmes n'ont interest que ces confidences s'établissent. Elles sont d'une trop dangereuse consequence pour tous les deux." For en fullstendig presentasjon av de ulike diskusjonene omkring *La Princesse de Clèves*, se Maurice Laugaa, *Lectures de Madame de Lafayette*, fra 1971, som også viser hvordan romanen sto i sentrum for helt sentrale estetiske diskusjoner i samtiden.
 25. "Quelle est la marque la plus essentielle d'une veritable amitié"
 26. "si cette tromperie est une cause suffisante pour faire rompre son Mariage."
 27. I motsetning til Habermas identifiserer Sarah Hanley en viktig rettsfokusert offentlig arena og dannelsen av offentlige opinjoner i Frankrike allerede tidlig på 1600-tallet, knyttet til denne spredning av juridiske trykksaker, som altså særlig omhandlet privatrettslige saker angående ekteskap, utroskap og forholdet mellom kjønnene. Se Hanley 1997.
 28. Det gjelder de såkalte "presjøse", kvinnedominerte miljøene, der idealet var å avstå fra ekteskapet til fordel for "l'amour tendre" som ble ansett for å være inkompatibel med ekteskapet, blant annet fordi "lidenskapen slukkes idet den realiseres", som også kjærlighetsmytologien innenfor den høviske middelalderdiktningen hadde understreket. Se Maître 1999.
 29. "Toute la difficulté consiste à trouver cette égalité d'âge, de condition, de biens, d'inclinations, et de mérite, qui fait la felicité du Mariage ; car sans cette égalité, le Mariage court risque non seulement de n'estre pas heureux, mais encor d'estre une société de toutes sortes de maux et disgraces." Dette brevet svarer på et spørsmål fra

januar 1679, som dreier seg ”Om man bør gifte seg, og om det er flere grunner til anta det hos det ene enn hos det andre kjønnnet” (”Si on doit se marier, et s’il y a plus de raison d’y songer dans l’un des deux Sexes, que dans l’autre”). I det samme nummeret finner man også følgende spørsmål: ”En ung mann har til hensikt å gifte seg. Man gir ham valget mellom to jenter. Den ene er atten år og den andre er femti, og hver har en formue som er tusen ganger høyere enn alderen. Vi skulle ville vite om han bør velge den gamle eller den unge”. (”Un jeune Homme est dans le dessein de se marier. On luy donne le choix de deux Filles. L’une a dix-huit ans, et l’autre cinquante, et toutes deux ont autant de fois mille Ecus qu’elles ont d’années. On voudroit sçavoir s’il doit choisir la vieille, ou la jeune”).

30. Romanen som form var et av stridstemaene i debatten mellom *les Anciens* og *les Modernes* som herjet i Frankrike ved overgangen til opplysningstiden. *La princesse de Clèves* sto sentralt i diskusjonene, som handlet om estetiske standarder og spørsmålet om framskritt, men som også hadde sosiale implikasjoner, knyttet til bekymringer omkring klasse, kjønn og framveksten av et større publikum. Se Joan Dejeans *Ancients against Moderns* fra 1997. For kvinnens rolle for romanen som moderne sjanger, se hennes *Tender Geographies* fra 1991.

Referanser

- Anderson, Benedict, 1996. *Forestilte fellesskap*, Oslo, Spartacus.
- Bellanger, Claude (red.) 1969. *Histoire générale de la presse française* vol 1, Paris, PUF.
- Benhamou, Reed, 1997. ”Fashion in the *Mercure*: From Human Foible to Female Failing” i *Eighteenth-Century Studies*, vol. 31, nr. 1.
- Dejean, Joan, 1997. *Ancients against Moderns. Culture Wars and the Making of a Fin de Siècle*, Chicago, UCP.
- Denis, Delphine, 2001. *Le parnasse galant. Institution d’une catégorie littéraire au XVIIe siècle*, Paris, Champion.
- Dens, J.-P., 1981. *Honnête homme et la critique du goût. Esthétique et société au XVIIe siècle*, Lexington.
- Felberg-Levitt, Margaret 1995. *Les demandes d’amour*, Montréal.
- Furétière, Antoine, 1690, *Dictionnaire universel contenant généralement tous les mots françois, tant vieux que modernes, & les termes de toutes les sciences et des arts*, Paris.
- Georget, Stephan, 2006. *La notion de perplexité à la renaissance*, Genève, Droz.
- Goodman, Dena, 1992, ”Public Sphere and Private Life: Toward a Synthesis of current Historiographical Approaches to the Old Regime”, *History and Theory*, vol. 31 nr. 1, Feb. 1992.
- Gregorio, Laruence A., 2007. ”A Quarrel in La Princesse de Clèves : Ancient Princess and Modern Nemours” i *Seventeenth-Century French Studies* nr. 29, 2007.
- Grøtta, Marit, 2007. *Poetry at Play. La Rochefoucauld’s Maxims, Schlegel’s Fragments and Baudelaire’s Prose Poems*, Dr.art-avhandling, Oslo.
- Habermas, Jürgen, 2002. *Borgerlig offentlighet*, Oslo, Pax.
- Hanley, Sarah, 1997. ”Social Sites of Political Practice in France: Lawsuits, Civil Rights, and the Separation of Powers in Domestic and State Government, 1500–1800” i *American Historical Review*, Febr. 1997.
- Hatin, Eugène, 1859. *Histoire politique et littéraire de la presse en France*, Paris.
- Jolles, André, 1972, *Les formes simples*, Paris Seuil.
- Keenan, James F. og Thomas A. Shannon (red), 1995. *The Context of Casuistry (Moral traditions and Moral arguments)*, Washington DC, Georgetown University Press.
- Krefting, Ellen, 2008. ”Questions d’amour. Formes et fonctions d’un jeu littéraire, de la *Clélie* au *Mercure galant*” i Kolderup et Wählberg (red.), *Amour, violence, sexualité De Sade à nos jours*. Paris, L’Harmattan.

- La Bruyère, Jean de, 1995. *Les Caractères*, Paris, Gallimard.
- Lafitte-Houssat, 1950. *Trobadours et cours d'amour*, Paris.
- Landes, Joan, 1992. "Jürgen Habermas' The Structural Transformation of The Public Sphere: A Feminist Inquiry", *Praxis International* 12, nr. 1.
- Landes, Joan (red.) 1998. *Feminism, the Public and the Private*, Oxford, OUP.
- Laugaa, Maurice, 1971, *Lectures de Madame de Lafayette*, Paris, Armand Colin.
- Leites, Edmund (red.), 1988. *Conscience and Casuistry in Early Modern Europe*, Cambridge, CUP.
- Lyons, John D., 1994. *Exemplum. The Rhetoric of Example in Early Modern France and Italy*, Princeton, PUP.
- Maître, Myriam, 1999. *Les précieuses. Naissance des femmes de lettres en France au XVIIe siècle*, Paris, Champion.
- Merlin-Kajman, Hélène 2004. *Public et littérature en France au XVIIe siècle*, Paris, Les belles lettres.
- Morlet-Chantalet, Chantal, 1994, *La Clélie de Mlle de Scudéry, De l'épopée à la gazette: un discours féminin de la gloire*, Paris, Champion.
- Mercure galant*, 1672–1710 og *Extraordinaire du Mercure galant*, 1678–1685, Paris.
- Nablow, Ralph 1990. *The Addisonian Tradition in France. Passion and Objectivity in Social Observation*, Rutherford.
- Passeron, Jean-Claude et Jacques Revel (red.), 2005. *Penser par cas*, Paris, Editions EHESS.
- Pelous, Jean-Michel 1980. *Amour précieux, Amour galant (1654-1675). Essai sur la représentation de l'amour dans la littérature et la société mondaines*, Paris, Librairie Klincksieck.
- Rouben, C., 1972. "Un jeu de société au Grand Siècle: Les *Questions* et les *Maximes d'amour*. Inventaire chronologique", *Dix-septième siècle* nr. 97, Paris.
- Rustin, J. 1966. "L'Histoire véritable dans la littérature romanesque du xviii e siècle", *Cahiers de l'association internationale d'études françaises* 18 (mars 1966).
- Schlumbohm, Christa 1974. *Jocus und Amor: Liebesdiskussionen vom mittelalterlichen "joc partit" bz zu den preziösen "questions d'amour"*, Hamburg.
- Scudéry, Madeleine de, 2001–2005. *Clélie, histoire romaine*, Paris, Champion.
- Sgard, Jean (red.), 1991. *Dictionnaire des Journaux 1600–1789 I*, Oxford, SVEC.
- Toulmin, Stephen og Albert D. Jonsen, 1988. *The Abuse of Casuistry. A History of Moral reasoning*, Bentetey, UCP.
- Viala, Alain, 2008. *La France galante*, Paris, PUF.
- Viala, Alain, 1997. "Les signes galants. A historical reevaluation of Galanterie", *Yale French Studies* nr. 92, New Haven.
- Vincent, Monique, 2005. *Le Mercure galant. Présentation de la première revue féminine d'information et de culture 1672–1710*, Paris, Champion.
- Vittu, Jean-Pierre, 1994. "Le peuple est fort curieux de nouvelles': l'information périodique dans la France des années 1690" i *Studies on Voltaire and the Eighteenth Century* nr. 320, Oxford.